

Noter

Rikke Simonsen: *Kongens by*

NYE TIDER PÅ DET GAMLE TORV. Side 7-10.

Kapitlet bygger på Morten Fink-Jensen: *Den danske reformation*. 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2020, s. 1-14 og s. 68-75; Oluf Nielsen: *Københavns Historie og Beskrivelse*, bd. I, København, G. E. C. Gad, 1879, særligt s. 180-184; Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Bd. 1, Thiele 1887, s. 174-198. Citatet s. 7 er fra Paludan-Müller: *Grevens Fejde, skildret efter trykte og utrykte kilder*. Anden Deel. Kjøbenhavn. C.A. Reitzels Bo og Arvinger. Thieles Bogtrykkeri 1854, s. 366. Bogens Konger er efter Lars Bisgaard og Knud V.J. Jespersen i *Danmarks konger og dronninger*. Gyldendal, Nordisk Forlag 2008.

BYEN VED HAVET. Side 11-33.

Beliggenheden af byens især middelalderlige kystlinje har været meget omdiskuteret gennem tiden. Angivelsen af kystlinjen år 1550 bygger på arkæologiske iagttagelser, Oversigt i Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project, Excavation report*, Københavns Museum 2016, skriftlige kilder samt kortmateriale, særligt det ældste kort over København, som er gengivet i seriens bind 2, Hanna Dahlström: *Byen bliver til*. København og historien, GAD 2022, s. 15. Afsnittet om Skt. Clemens Kirke, Vestergade og Gammeltorv bygger på ”Sankt Clemens Kirke”, *Danmarks kirker*, bd. 6, og Hanne Fabricius: *Gader og mennesker i middelalderens & renæssancens København*, Aschehoug 2006, s. 39 og 52.

Rådhuset og kirker (side 12-17.) bygger på John Erichsen og Johan Møhlenfeldt Jensen: *Dronning Dorotheas brudesmykke. Til bryllup i 1500-tallets København*. Københavns Bymuseum 2004, s. 28; Jan Møller, *Borger i Christian 4.s København*. Sesam 1980, s. 97; Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728* Bd. 1 før 1660, Skippershoved 1996, s. 143 samt ”Vor Frue Kirke. Københavns domkirke.” *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 1, 1945-1958; ”Helligåndskirken” *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 1, 1945-1958; Jan Steenberg: ”Sankt Nicolai Kirke”. *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 1, 1945-1958.

Beskrivelsen af byens gader og huse bygger på H.H. Engquist: ”Borgerhuse i København”. *København Før og Nu*, Alfreds G. Hassing forlag 1949, Bd.1, s. 60-62; Ole Degn og Inger Dübeck: ”Håndværket i fremgang. Perioden 1550-1700”. *Håndværkets Kulturhistorie*. Bd. 2, Håndværkerådets forlag 1983, s. 110. Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Thiele 1887, Bd. 1, s. 361; Reinhold Frederik Severin Mejborg: *Borgerlige huse særlig Kjøbenhavns Professor-residentzer 1540-1630*. København, Nielsen & Lydicke, 1881, s. 41-46; Ole Kristiansen: ”Kakkelproduktion i Danmarks middelalder og renæssance”. *KUML. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*. Aarhus Universitetsforlag 2008; Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728* Bd. 1 før 1660, Skippershoved 1996, s. 169-175.

Kakler og glas er fra Jacob Mosekilde: *KBM3999 Frederiksborggade II*. Københavns Museum 2015; Morten Steineke: *KBM4332 Ny Østergade*. Københavns Museum 2022; Jacob Mosekilde: *KBM3959 Kultorget og Trinitatis Kirke*. Københavns Museum 2012. Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015. Om den middelalderlige Østerport i Morten Steineke og Jane Jark Jensen: *KBM3829 Kongens Nytorv. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2017.

Mellem Søerne og havnen (side 17-18) Afsnittet om området uden for befæstningen bygger på Bi Skaarup: "Middelalderfæstningerne ca. 1100-1600" i Peter Thorning Christensen: *Guide til Københavns befæstning. 900 års befæstningshistorie*, Skov- og Naturstyrelsen 1996, s. 20; Axel Christophersen: *København og omegn gennem 6000 år. En kortlægning af de arkæologiske interesseområder i Københavns Kommune*. Københavns Bymuseum 1985, s. 127-135; "Kirken uden for Nørreport". *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 1, 1987.

Afsnittet om den nordlige del af byen bygger på Allan Tønnesen: Nord for Strøget. *København før og nu – og aldrig*, Palle Fogtdal 1988, s. 439-441; Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728* Bd. 1 før 1660, Skippershoved 1996, s. 145-150; Stadsingeniørens Direktorat: *København fra Bispetid til Borgertid, Byplanmæssig udvikling til 1840*. J.H. Schulz Forlag 1947, s. 22; Hanne Fabricius: *Gader og mennesker i middelalderens & renæssancens København*, Aschehoug 2006, s. 162.

Havnen (s. 19) bygger på Ulla Johansen: "Fra strand til stenhuse på Højbro Plads", *Historiske Meddelelser om København*, Københavns Kommune 1999, s. 134-135; Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project* 2016.

Forsvaret forstærkes (side 20-23) bygger på G.F. Lassen: *Documenter og actstykker til Kjøbenhavns Befæstnings historie*. Thieles Bogtrykkeri 1855, s. 10-14 og 91-97, og citatet s. 20 er efter s. 13. De første udgravninger af rondellerne er beskrevet i Christian Axel Jensen: "Københavns anden Vesterport. Fundamenter under Rådhuspladsen". *Historiske Meddelelser om København*, København 1938, s. 209-218, og den nye udgravning i Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015. Det ældste kort over København er gengivet i seriens bind 2, Hanna Dahlström: *Byen bliver til. København og historien*, GAD 2022, s. 15.

Byens folkeliv (side 23-26) bygger på Benito Scocozza: "Danskerne i renæssancen", *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006, s. 44-59 og Ole Degn og Inger Dübeck: "Håndværket i fremgang. Perioden 1550-1700". *Håndværkets Kulturhistorie*. Bd. 2, Håndværkerådets forlag 1983 samt Peter Henningsen: "Misericordia. Tiggere, husarme og andre fattige i København, 1500-1800". *Historiske Meddelelser om København*. Københavns Stadsarkiv og Københavns Kommune

2005. Tiggertegnet er fra Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. 2015.

Slottet og Det nye slot (side 27-31) bygger på Helge Gamrath: ”Københavns Slot”. *Christiansborg Slot*. Bd. 1, Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1975, s. 80-91; Otto Norn: *Christian 3.s borge*, Høst 1949, s. 144-154; Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728* Bd. 1 før 1660, Skippershoved 1996, s. 163-166. Christiansborg slotskirke og kirkerne på Københavns Slot, *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 5, 1983, s. 25. *København Diplomatarium*, Bd. IV, nr. 535, 539, 544, 546, 548, 550, 556. Citatet s. 30 er fra *København Diplomatarium*, Bd. IV, nr. 544. Morten Steineke: *KBM4158 Christiansborg Slotsplads*. Københavns Museum 2020.

Bremerholm (side 32-33) bygger på H.U. Ramsing: ”Bidrag til det gamle Københavns topografi. V. Havnen og dens omegn”. *Historiske Meddelelser om København* 1909-1910, København 1909-1910, s. 561-582. Annine Moltsen: *Lag- og makrofossilanalyser fra Bremerholm/Dybensgade KBM2246*. NOK-rapport nr. 19-2006; Jane Jane Jark Jensen: *KBM3220 Bremerholm*. Københavns Museum 2006; Jørgen H. Barfod: ”Christian 3.s flåde. Den danske flådes historie 1533-1588”, *Marinehistoriske skrifter*, 25, Gyldendal 1995. Citatet er fra Hans Daniel Lind: *Kong Kristian den fjerde og hans mænd på Bremerholm*. København, Gyldendalske Boghandel 1889, s. 383, her kan også læses nærmere om den sandsynligvis fejlagtige datering af reberbanen til Frederik 2.s tid; Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2016; Henrik Frederickson: ”Grønnegårds Havn fra naturbassin til havnebassin”, *Historiske Meddelelser om København*, Københavns Kommune 1999, s. 202-204. Om udskibningsplads *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. O. Nielsen, Bd. 2, København 1874, nr. 351.

Den sidste plan (side 33) bygger på G.F. Lassen: *Documenter og actstykker til Kjøbenhavns Befæstnings historie*. Thieles Bogtrykkeri 1855, s. 97-102 (note 9-12).

RENÆSSANCEN SÆTTER SCENEN. Side 35-51.

Afsnittet bygger på Otto Andrup: ”Hoffet og dets fester”, *Danmark i Fest og Glæde*, Bd. 1, Tiden indtil 1648, Chr. Erichsens Forlag 1935, 285-290, s. 308-310 og s. 321-335, Ole Worm: ”Boldhuse i Danmark, Dansk sportsbyggeri i 1600 og 1700-tallet”. *Forum for Idræt* 7, 1991, s. 34-37 og Sebastian Olden-Jørgensen: ”Hoffet til hverdag og fest”, *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006, særligt s. 65-68.

Citaterne s. 36 og 40 er af Rasmus Hansen Reravius efter Oluf Nielsen: *Københavns Historie og Beskrivelse*, bd. 2, København, G. E. C. Gad, 1879, hhv. s. 194-195 og s. 199. Citaterne s. 36-37 og s. 39 er af Rasmus Hansen Reravius efter Carl Bruun, *Kjøbenhavn*, Bd. I, Thiele 1887, s. 372 og s. 374.

Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*, Københavns Museum 2016; Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015.

Flere steder i litteraturen angives, at torvet blev forsynet med sand inden ridderturneringen. Sandet kørtes dog først på efter turneringen som sættelag til brostenene, jf. *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. O. Nielsen, Bd. 4, København 1874, nr. 573. Se endvidere Andrup 1935, s. 288 (jf. ovenfor).

Nye tider og selvscenesættelse (side 44 ff.) bygger på Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: "Kongens kunst", *Ny dansk kunsthistorie*, bd. 2, Forlaget Palle Fogtdal 1993; Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: "Arkitektur og billedkunst. *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; John Robert Christianson: "Tycho Brahe". *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; Carsten Bach-Nielsen: "Frederik II af Danmark og Sophie af Mecklenburg – et stjernepar fra renæssancen. En tysk fyrstelig repræsentationsform i Danmark?", *ICO Iconographisk Post. Nordisk tidskrift för bildtolkning – Nordic Review of Iconography*, Nr. 2, 2015; Karen Skovgaard-Petersen: Erasmus Lætus' Res Danicæ (1574). En Danmarkshistorie i lyset af Syvårskrigen. *Renæssanceforum* 2. 2006. www.renaessanceforum.dk; Ulrik Reindel: *Kronborgtapeterne: pragt & propaganda på Frederik II's Kronborg*. Forlag Slots- og Ejendomsstyrelsen 2009; Leif Søndergaard: "Talen og den trykte tekst". *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; Per Ingesman: "Fromhed styrker rigerne". *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; John Erichsen og Johan Møhlenfeldt Jensen: *Dronning Dorotheas brudesmykke. Til bryllup i 1500-tallets København*. Københavns Bymuseum 2004, s. 32-39. Citatet s. 44 er herfra s. 38; Sebastian Olden-Jørgensen: "Hoffet til hverdag og fest", *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; *Sebastian Olden-Jørgensen*. Statsceremoniel, hofkultur og politisk magt i overgangen fra adelsvælde til enevælde – 1536 til 1746. *Fortid og Nutid* marts 1996, s. 6-8.

Til byens forbedring (side 45 ff.) bygger på Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728*, Bd. 1, før 1660, Skippershoved 1996, s. 178-180; Jørgen H. Barfod: "Christian 3.s flåde. Den danske flådes historie 1533-1588", *Marinehistoriske skrifter*, 25, Gyldendal 1995. Jan Steenberg: "Holmens Kirke". *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 2, 1960-65. Citatet s. 45 er efter *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. O. Nielsen, Bd. 4, København 1874, nr. 753.

Afsnittet om pesten bygger på Oluf Nielsen: *Københavns Historie og Beskrivelse*, bd. 2, København, G. E. C. Gad, 1879, s. 204-205 og 215, og vandforsyningen på Georg Nørregaard: *Københavns Vandforsynings Historie*. København 1959, s. 25-35.

Afsnittet om forstæderne bygger på Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728*, Bd. 6, Forstæderne, Forlaget Sortedam 2000, s. 7-8. De to første citater på s. 47 er fra *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. O. Nielsen, Bd. 6, København 1874, nr. 662; det tredje citat på s. 47 er fra *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. O. Nielsen, Bd. 1, København 1874, nr. 342.

Om håndværkeres vilkår i Ole Degn og Inger Dübeck: ”Håndværket i fremgang. Perioden 1550-1700”. *Håndværkets Kulturhistorie*. Bd. 2, Håndværkerrådets forlag 1983, s. 33, 54; Citatet s. 49 er fra ”Vor Frue Kirke. Københavns domkirke.” *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 1, 1945-1958, s. 27. Genstandene er fra Jacob Mosekilde: *KBM3959 Kultorget og Trinitatis Kirke*. Københavns Museum 2012. Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015.

Til ære og gavn (side 49 ff.). Valkendorf bedrifter er noteret af Københavns bystyre i Valkendorfs Bog og gengivet i Oluf Nielsen: *Københavns Historie og Beskrivelse*, bd. I, København, G. E. C. Gad, 1879, s. 84-87. Citaterne s. 49 og 50 er herfra (og lettere moderniseret). Se endvidere Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Bd. 1, Thiele 1887, kap. 8; Andrea Borgius: *KBM4370 Naboløs og Gammel Strand*. Københavns Museum 2020; Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*, Københavns Museum 2016.

BYGGEBOOM OG BASTIONER. Side 53-89.

Den indledende siderbygger på Otto Andrup: ”Hoffet og dets fester”, *Danmark i Fest og Glæde*, Bd. 1, Tiden indtil 1648, Chr. Erichsens Forlag 1935, s. 336-341 og Sebastian Olden-Jørgensen: ”Hoffet til hverdag og fest”, *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006, s. 68-70;

En sikker havn (side 53-56). bygger på O. Blom: Kjøbenhavns Tøihus. En Udsigt over dets Bygningshistorie. *Historisk Tidsskrift*, Bd. 6, rk. 1. 1887-1888, s. 574ff.; O. Smith: *Chr. IVs tøjhus*. Særtryk af illustrationsværket ”Før og nu”. Før og Nus Forlag 1926, s. 337-342; Niels Henrik Andreasen: *KBM4252 Det Kgl. Biblioteks Have*. Københavns Museum 2017.

Niels M. Probst: ”Christian 4.s flåde. Den danske flådes historie 1588-1660”, *Marinehistoriske skrifter*, 26, Gyldendal 1996, s. 31-57 og s. 107. Johan Heinsen: Det første fængsel. 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2018, og Ole Mortensøn, ”Bremerholms slaver”, *Historiske Meddelelser om København*, Selskabet for Københavns historie 2016, s. 37-39.

Christian 4.s bastioner (side 57-65) bygger på Hans Henrik Appel: Renæssancens krigskunst i Danmark. I: C. Bach-Nielsen, J. M. Jensen, J. Velle og P. Zeeberg. *Danmark og renæssancen 1500-1650*. Gads Forlag 2006; Thøger Bang: Københavns Befæstning under Svenskekrigen. Et vendepunkt i Københavns historie. *Historiske meddelelser om København*. København 1959; Christian 4.s breve er gengivet i G.F. Lassen: *Documenter og actstykker til Kjøbenhavns Befæstnings historie*, Thieles Bogtrykkeri 1855, s. 113-124. Citaterne på s. 57 er herfra s. 121-123, s. 117-118 og s. 119, og citatet s. 58 er herfra s. 27. Oplysningen om den anden afregning af Østerports nedbrydning er fra et uddrag af en gennemgang af rentemesterskaberne af Bjørn Westerbeek Dahl i Københavns Museums topografiske arkiv. Om det videre byggeri se G.F. Lassen 1855, s. 29-46 og Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 1, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 43-66. Citatet s. 60 er fra Jens Fleischer: *København. Kulturhistorisk opslagsbog med turforslag*, København 1985/kobenhavnshistorie.dk, 2006, s. 22-25 (Vesterport). Mette Svart Kristiansen: ”Renæssancens bybefæstning på Kongens Nytorv.” *Historiske Meddelelser om København*, Københavns Kommune, København 1999; Morten Steineke og Jane Jark Jensen: *KBM3829 Kongens Nytorv. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2017; Torsoen er fra Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015.

Oplysninger om Hafnia Metropolis s. 61 bygger på Bjørn Westerbeek Dahl, ”Gamle bykort og prospekter”, *København før og nu – og aldrig*, bd. 11, Palle Fogtdal 1991, s. 28-31; og O. Andrup om ”Johan Classzen van Wijck” i *Biografisk Leksikon* på internettet.

De nye byer, gader og kvarterer (side 66-71) bygger på Vilhelm Lorenzen: *Christian IV's Byanlæg og andre Bybygningsarbejder*. Andr. Fred. Høst & Søns forlag. København 1937, s. 13-16 og s. 372-394; Stadsingeniørens Direktorat: *København fra Bispetid til Borgertid, Byplanmæssig udvikling til 1840*. J.H. Schulz Forlag 1947, s. 63-67; 73-76; Thøger Bang: Københavns Befæstning under Svenskekrigen. Et vendepunkt i Københavns historie. *Historiske meddelelser om København*.

København 1959, s. 107-112; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 1, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 98-112 og s. 142-149. W. Wanscher: *Rosenborgs Historie 1606-1634*, Haase 1930; Jørgen H.P. Barfod: *Christian IV's Nyboder. Nyboders første 100 år, Maritim Kontakt 5*, København 1983; S. Anna Rotunda, *Danmarks Kirker. I. Københavns by*, Bd. 6, 1987.

Handel og havne (side 71-76) bygger på Mette Svart Kristiansen: "Renæssancens bybefæstning på Kongens Nytorv." *Historiske Meddelelser om København*, Københavns Kommune, København 1999. Johannes Werner: *Børsen. En fremstilling i billeder og text af Københavns Børsbygning Historie 1619-1915*, H.H. Thiels Bogtrykkeri 1915; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 1, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 69-72. Citatet s. 73 af Christian 4. er gengivet herefter s. 69; Bolværk og genstande fra Gammel Strand er fra Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*, Københavns Museum 2016.

Opgradering af den gamle by (side 76-89) bygger på Jan Møller: "Strøget og Gammel Strand", *København før og nu – og aldrig*, Bd. 3, Palle Fogtdal 1988, s. 431-442; Slots- og Kulturstyrelsen, fredningsbeskrivelse for Caritasbrønden på internettet www.kulturarv.dk/fbb (Caritasbrønden). Heraf fremgår (og derfor også af billedtekst s. 79 i bogen), at Caritas er barmhjertighedens gudinde. Det er imidlertid en af de syv kristne kardinaldyder: <https://denstoredanske.lex.dk/caritas>; Jan Steenberg: "Holmens Kirke". *Danmarks Kirker. I. Københavns by*, Bd. 2, 1960-65. Niels Henrik Andreasen: *KBM4166 Tordenskjoldsgade 15*, Københavns Museum 2020.

Del om universitet og kirke bygger på Allan Tønnesen: "Nord for Strøget". *København før og nu – og aldrig*, Bd. 4, Palle Fogtdal 1988, s. 256, s. 280-293 og s. 441-445; Jan Steenberg: "Trinitatis Kirke", *Danmarks Kirker. I. Københavns by*, Bd. 2, 1960-1965. Rikke Simonsen: *KBM2030 Nina Bangs Plads*. Københavns Museum 2002. Jacob Mosekilde: *KBM4074 Pilestræde m.fl.* Københavns Museum 2016. Hans-Otto Loldrup: "Anatomihuset i København" i Thomas Bartholin: *Anatomihuset i København*, Loldrups forlag 2007, s. 244-265.

Afsnittet om tiggere og tugthus bygger på Peter Henningsen: "Misericordia. Tiggere, husarme og andre fattige i København, 1500-1800". *Historiske Meddelelser om København*. Københavns Stadsarkiv og Københavns Kommune 2005. Olaf Olsen: *Christian 4.s tugt- og børnehuset. Wormanium 1978*. Kirsten Lindberg: *Sirenernes Stad København. By- og bygningshistorie før 1728*, Bd. 6, Forstæderne, Forlaget Sortedam 2000, s. 17-18.

Afsnittet om leg, læring og latinskolen bygger på Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen: "Da Læreren holdt skole. Tiden før 1780." *Dansk skolehistorie*, Bd. 1, Aarhus Universitetsforlag 2013, s. 57-61, 69, 76, 84, 114-116. Citatet s. 86 er herfra s. 61. Legetøj fra Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*, Københavns Museum 2016. Irene Petersen: *Den sorte død blev nedkæmpet med lovgivning*. Artikel på internettet, videnskab.dk 2009; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 1, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 73-77 og 122-131.

På side 80 står der i bogen, at der ikke er mange vidnesbyrd tilbage ud over nogle gravsten, som er opstillet ved kirken. De omtalte bænke er rettelig lavet af konsolsten, som muligvis stammer fra Rundetårn.

AL MAGT TIL KONGEN. Side 91-107.

De indledende sider bygger på Sebastian Olden Jørgensen: ”Hofkultur, ritual og politik i Danmark 1536-1746. I: Ulrik Langen (red.): *Ritualernes magt. Ritualer i europæisk historie 500-2000*, s. 57. Citatet s. 91 er fra Oluf Nielsen: *Københavns Historie og Beskrivelse*, bd. 4, København, G. E. C. Gad, 1885, s. 447; Vilhelm Lorenzen: ”Problemer i Københavns Historie 1600-1660 belyst ved samtidige Kort”. *Historiske Meddelelser om København* 1930.

Krigen kommer (side 92-97) bygger på Lars Ericson Wolke: ”Belejringen og stormen på København set fra et svensk perspektiv”. I ”Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660”. *Kultur og Historie* bd. 1. Københavns Stadsarkiv 2009. Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 1, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 193; Thøger Bang: *Københavns Befæstning under Svenskekrigen. Et vendepunkt i Københavns historie. Historiske meddelelser om København*. København 1959; Bjørn Westerbeek Dahl: *Københavns befæstning under Karl-Gustav-Krigene 1657-1660. Våbenhistoriske årbøger* 54. 2009; Maria Kargaard: ”Som om de skulle besidde og bebo den i 100 år. Fæstningslejren Karlstad.” I ”Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660”. *Kultur og Historie* bd. 1. Københavns Stadsarkiv 2009; Maria Hvid Kargaard: *Carl X Gustafs fæstningslejr i Brønshøj 1658-1660*. Krigsvidenskab.dk 2020; Peter Wessel Hansen: ”Fødevarerforsyning og prisregulering under Københavns belejring”. I ”Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660”. *Kultur og Historie* bd. 1. Københavns Stadsarkiv 2009; Gunner Lind: ”At forsvare København”. I ”Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660”. *Kultur og Historie* bd. 1. Københavns Stadsarkiv 2009; Helge Gamrath: *Københavns Historie*, Bd. 2 1600-1728. Gyldendal 1980, s. 136-142; Leon Jespersen: ”Den københavnske privilegiesag og 1600-tallets strukturændringer”. I ”Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660”. *Kultur og Historie* bd. 1. Københavns Stadsarkiv 2009.

Stormen på København (side 98-102) bygger på Kjeld Hillingsø: *Broderstrid. Danmark mod Sverige 1657-60*. Gylling 2009. Citatet s. 99 er fra Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Bd. 2, Thiele 1890, s. 126; Anne Cecilie Flemming Evers og Niels Henrik Andreasen: ”Skelettet i Tivoli”. *Skalk* nr. 4, 2020. I Det skjulte bygger på Marie-Louise Nosch: ”Knaphulsideologi”, *Weekendavisen* 4. maj 2018. Charlotte Rimstad: ”Textile report”. I: Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015.

Arvekongen hyldes (side 102-106) bygger på Sebastian Olden-Jørgensen: *Enevældens indførelse 1660 – en københavnsk revolution*”. *Historiske Meddelelser om København*, Selskabet for

Københavns Historie 2011; Allan Tønnesen: ”Enevoldsarveregeringsakten 1661 set i københavnsk belysning”. *Historiske Meddelelser om København*, Selskabet for Københavns Historie 2011; John Erichsen: ”Udbygningen af Københavns befæstning under enevælden”. *Kongens og folkets København gennem 800 år*, Forlaget Skippershoved 1996; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd., Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 20-25; S. Anna Rotunda, *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 6, 1987.

Kunstkammerbygningen (side 106-107) bygger på Helge Gamrath: ”Københavns Slot”. *Christiansborg Slot*. Bd. 1, Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1975, s. 124-130; Steffen Linvald: *Sophie Amalienborg og Dronningens Have*. København 1969, s. 7-8.

MAGTENS MANIFESTATION. Side 109-126.

Afsnittet om Christian 5.s salving bygger på Sebastian Olden Jørgensen: "Hofkultur, ritual og politik i Danmark 1536-1746. I: Ulrik Langen (red.): *Ritualernes magt. Ritualer i europæisk historie 500-2000*, s. 58-62 og Mette Smed:" Vor Frelsers Kirke på Christianshavn: til ære for Gud og Christian den Femte", I: *Synligt og usynligt. Studier tilegnede Otto Norn på hans 75 års fødselsdag den 13. december 1990*, s. 202.

Om anlæggelse af Kongen Nytorv se Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 2, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 245-246 og 257-259 (anlægsarbejdet og Nyhavn), Mette Smed:" Vor Frelsers Kirke på Christianshavn: til ære for Gud og Christian den Femte", I: *Synligt og usynligt. Studier tilegnede Otto Norn på hans 75 års fødselsdag den 13. december 1990*, s. 204 og Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: "Kongens kunst", *Ny dansk kunsthistorie*, bd. 2, Forlaget Palle Fogtdal 1993, s. 190-196 (rytterstatuen); Steffen Linvald: "Gammelholm og Frederiksholm". *København før og nu – og aldrig*, Palle Fogtdal 1987, s. 72-76 (Gyldenløve og palæ).

Afsnittet om Nørreport bygger på Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 2, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 34-47 (porten) og s. 68-71 (broen) og Rikke Simonsen: "Den arkæologiske udgravning af Nørreport", *Fabrik og bolig. Det industrielle miljø i Danmark*. 2009. Vagn Buchwald: *Undersøgelse af murankre fra Nørreport, sag KBM 2026*. 2000; Helge Hansen: *Kemisk sammensætning af murværksmaterialer fra Nørreports Hovedbro*. Teknologisk Institut 2000. Rikke Simonsen: *KBM2026 Den arkæologiske udgravning af Nørreport Metrostation*. Københavns Museum 2003.

Latrinerne fortæller (side 114-117) bygger på Rikke Simonsen: *KBM2026 Den arkæologiske udgravning af Nørreport Metrostation*. Københavns Museum 2003; Annine Moltsen: *Lag- og makrofossilanalyser fra Frederiksborggade KBM2026*. NOK-rapport 3, 2001; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 2, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 265 (Gadeændringer); Jacob Mosekilde: *KBM3959 Kultorget og Trinitatis Kirke*. Københavns Museum 2012; Mette Marie Hald, Jacob Mosekilde, Betina Magnussen, Martin Jensen Søe, Camilla Haarby Hansen, Morten Fischer Mortensen: "Tales from the barrels: Results from a multi-proxy analysis of a latrine from Renaissance Copenhagen, Denmark". *Journal of Archaeological Science: Reports* 20, 2018; Martin Jensen Søe, Peter Nejsum, Frederik Valeur Seersholm, Brian Lund Fredensborg, Ruben Habraken, Kirstine Haase, Mette Marie Hald, Rikke Simonsen, Flemming Højlund, Louise Blanke, Inga Merkyte, Eske Willerslev, Christian Moliin Outzen Kapel: "Ancient DNA from latrines in Northern Europe and the Middle East (500 BC±1700 AD) reveals past parasites and diet". *PLoS ONE* 13. 2018.

Faktaboksen om **Hjemmet** (side 118) bygger på Carl Bruun: *Kjøbenhavn, København*, Bd. 1, Thiele 1887, s. 255-260, Ole Degn og Inger Dübeck: "Håndværket i fremgang. Perioden 1550-1700". *Håndværkets Kulturhistorie*. Bd. 2, Håndværkerådets forlag 1983, s. 116-119; Ole Kristiansen: "Kakkelproduktion i Danmarks middelalder og renæssance". *KUML. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*. Aarhus Universitetsforlag 2008, s. 252; Stuart Whatley og Camilla Haarby Hansen: *KBM3828 Gammel Strand, Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2016; Ed Lyne og Hanna Dahlström: *KBM3827 Rådhuspladsen. Metro Cityring Project*. Københavns Museum 2015.

Vor Frelser Kirke (side 118-121) bygger på Jan Steenberg: "Trinitatis Kirke", *Danmarks Kirker*. I. Københavns by, Bd. 2, 1960-1965; Mette Smed: "Vor Frelser Kirke på Christianshavn: til ære for Gud og Christian den Femte", I: *Synligt og usynligt. Studier tilegnede Otto Norn på hans 75 års fødselsdag den 13. december 1990*, s. 202; Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen 1993, s. 196-198 (Kirkebyggeri og kirkerum); Rikke Simonsen: *KBM2022 Beretning vedrørende arkæologiske undersøgelser på Prinsessegade, Christianshavns kvarter*. 2006; og Annine S.A. Moltsen: Planterester fra to kister fra Prinsessegade på Christianshavn. *Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, NNU Rapport 8*, 2000. Citatet s. 121 er fra O. Nielsen og P. Købke: *Vor Frelser Kirke*. 1896, s. 3.

Sophie Amalienborg og det nye pragtslot (side 121-122) bygger på Steffen Linvald: *Sophie Amalienborg og Dronningens Have*. København 1969, s. 8-15. Citatet s. 121 er herfra s. 10; Stadsingeniørens Direktorat: *København fra Bispetid til Borgertid, Byplanmæssig udvikling til 1840*. J.H. Schulz Forlag 1947, s. 115 ff.; Tobias Faber: Frederiksstaden og Nyhavn, *København før og nu – og aldrig*, Palle Fogtdal 1987, s. 189. Citatet s. 122 er fra Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Bd. 2, Thiele 1890, s. 246.

Enevælden på arbejde (side 122-124) bygger på Helge Gamrath: *Københavns Historie*, Bd. 2 1600-1728. Gyldendal 1980, Gamrath 1980, s. 200-204; Carl Bruun: *Kjøbenhavn*, København, Bd. 2, Thiele 1890, s. 284 og Peter Henningsen: "Misericordia. Tiggere, husarme og andre fattige i København, 1500-1800". *Historiske Meddelelser om København*. Københavns Stadsarkiv og Københavns Kommune 2005. s. 26.

Nyværk (side 125-126) bygger på Birgitte Bøggild Johannsen og Hugo Johannsen: "Kongens kunst", *Ny dansk kunsthistorie*, bd. 2, Forlaget Palle Fogtdal 1993, s. 171 og s. 184-188; Bjørn Westerbeek Dahl: *Til rigets forsvar og byens gavn, Københavns byplanlægning 1600-1728*, Bd. 2, Museum Tusulanums Forlag 2017, s. 75-91; O. Smith: *Chr. IVs tøjhus*. Særtryk af illustrationsværket "Før og nu". Før og Nus Forlag 1926; Knud V.J. Jespersen: "Christian 5." I: *Danmarks konger og dronninger*. Gyldendal, Nordisk Forlag, s. 164.